

Нуркулова Н.М., Айдаркулова З.А.

**КЫЛМЫШТАРГА ЖАНА КЫЛМЫШКЕРЛЕРГЕ
ТАЛДОО ЖҮРГҮЗҮҮ**

Нуркулова Н.М., Айдаркулова З.А.

ПРОВЕДЕНИЕ АНАЛИЗА НАД ПРЕСТУПНОСТЬЮ И ПРЕСТУПНИКАМИ

N. M. Nurkulova Z. A. Aidarkulova

REALIZATION OF ANALYSIS ABOVE CRIMINALITY AND CRIMINALS

УДК: 343.611:343.953

Бул макалада кылмыштарга жана кылмышкерлерге туура, так талдоо жүргүзүү каралган. Кылмышка талдоо жүргүзүүдө далил менен иштөө, далилдөө, далилден шектелүүчүгө жетүү.

Негизги сөздөр: *селөкөттүн сүрөтү, видеокаражат, антропология, акустика, укук фонетикасы, үн таануу феномени, вокал.*

В данной статье проведен точный анализ над преступности и преступниками. При оценки доказательств и при проведении анализа преступности выявить подозреваемого.

Ключевые слова: *фоторобот, видеоматериал, антропология, акустика, правовая фонетика, феномен распознавания звука, вокал.*

In this article an exact analysis is conducted above to criminality and by criminals. At estimations of proofs and during realization of analysis of criminality to reduce suspected.

Key words: *identikit, video data, anthropometry, acoustics, legal phonetics, phenomenon of recognition of sound, vocal.*

Коомдун бейпилдиги менен коопсуздугун камсыздоо-мамлекеттин абдан орчундуу милдеттеринин бири. Бул үчүн кылмыштардын алдын алуу, бетин ачуу жана аныкталган кылмышкерлерди жазалоо керек.

Кылмышка талдоо жүргүзүүдө далил менен иштөө, далилдөө, далилден шектелүүчүгө жетүү абдан маанилүү.

Кылмыш окуянын бетин ачуу үчүн талдоо жүргүзүлөт. Кылмышты талдоонун тигил же бул этабында байкалбай калган нерселер окуяны туура эмес чечмелөөгө себепкер болууда. Маанисиз болуп көрүнгөн маалыматтар ар кандай жыйынтыкка алып келиши мүмкүн.

Кылмышты талдоодо бардык ыкмаларды баалоо керек. Кылмыштын эмне экенин билүү менен бирге кылмышка шектүү болуп табылышы аркылуу далилдөө зарыл, иликтөө ишинде далилдер бири-бири менен дал келүүгө тийиш.

Кылмышты талдоону окуянын башында туура жүргүзүү кылмыш-жаза тутумуна терең таасирин тийгизет. Бул ишти жүзөгө ашыруу үчүн бир жерге топтолгон бөлүкчөлөрдү жеринде жана өз убактысында колдонуу керек. Бул тутумда өлчөмдөрдү өзгөртүүгө, талашып тартышууга чек коюлбайт. Мыйзамга ылайыктап, күч колдонсок, зордоп

кылмышкер табабыз, бирок ал жол менен эч кандай чыныгы кылмышкерди таба албайбыз. Ошентип тапкан кылмышкер, балким, коомго зыяндуу, бирок чыныгы кылмышкерлердин ээн-эркин жүрүшү коомдо жаңы курмандыктарга, жабырлануучуларга алып келет. [1]

Кылмыш талдоодо кызматкерлердин колундагы табылгалар менен маалыматтар өзгөрмөлүү болорун эске алуу абзел.

Ким эмне үчүн кантип талдоо циклин жакшылап камсыздоо керек.

Кылмыш талдоо адиси окуянын бардык жагын талдап, синтездеп бетин ачышы шарт. Окуя жерин иликтөө жана изилдөө этабында милдет аткарган кызматкерлер жүргүзүүгө тийиш. Криминалистикалык иликтөөдө материалдык далилдердин кайсы жерге чейин колдонула турганын алар белгилейт. Колдогу материалдык далилдер, иликтөө жана архивдик маалыматтар түрдүү маалыматтарды көрсөтүшү мүмкүн, бирок алар белгиленген киши окуясы менен байланышы болбой калышы мүмкүн.

Кылмыш окуяларында проблемаларды чечүү, кылмыштын бетин ачуу үчүн ойлонушубуз керек. Кылмышты талдоодо кылмышка кылмышкер табуу эмес, чыныгы себеп менен кылмышкерге жетүү керек. Окуялардын бетин ачуу үчүн эксперттердин логикасы менен иш кылуу зарыл.

Кылмышка туура талдоо жүргүзүү үчүн окуянын калыс кароо жөндөмүбүз болууга тийиш. Көнгөн адат боюнча «өкүм» чыгара коюудан оолак болушубуз керек. Шектенишибиз керек, бирок калыптанган формада шектенбешибиз абзел. Бул киши –ажы, ал- молдо, бул- профессор, антүүгө колу барбайт деген туура эмес түшүнүк катары эсептелет. Бул адам шектүү, ушунун колунан келди деп да өз алдыбызча «өкүм» кылбашыбыз керек. Шарттар түзүлсө, ар ким кылмыш жасай алат.

Чыныгы кылмышкерди табуу үчүн калыптанып калган тыянактардан абайлашыбыз керек. Кылмышка субъективдүү мамиле жасап, адилеттүүлүктү камсыздай албайбыз. Андыктан аны ар тараптан изилдешибиз керек.

Кылмыш эмне аркылуу жасалган? Булар материалдык нерсе болгон сыяктуу эле абстрактуу

¹ Кайгысыз Мустафа К15 Укук илими: Которгон: Жуман Кеңеш - Б.: 2007-ж.

түшүнүктөр болушу мүмкүн: алдамчылык, ынандыруу, зордоо, кокустук ж.б.

Кылмышты талдоодо белгилүү нукта кеткен окуялар жаңы бир далилдин, шектелүүчүнүн, жабырлануучунун, күбөнүн пайда болушу аркылуу жаңы бир нук келип чыгат. «Окуя бул жерде жыйынтыкталган болчу», «далилденген болчу», «башынан кайра баштоо жаңы түшүнүктөрдү кайра жазууну талап кылат, иш созулат», «андай болот, мындай болот» дей берген туура эмес. Ишти сапаттуу жасоо, каталарды оңдоо үчүн баарын кайра баштоого туура келет.

Кылмышты талдоодо жаңылыктар ар дайым болуп калышы ыктымал экенин эстен чыгарбоо зарыл. Кантсе да акырында бардыгын кылдат текшерип, туура жыйынтык чыгарышыбызга ынанышыбыз керек.

Ар бир кылмыштын жасалышында кылмышкердин жеке өзүнө таандык өзгөчөлүктөрү байкалат. Муну окуя жеринен көрүүгө мүмкүн болуп, кылмыштын кантип жасалганы, өлгөн киши менен өз ара кандай мамиледе болгону, кылмышкердин физикалык, рухий өздүгү ж. б. тууралуу ой жоруу мүмкүнчүлүгү пайда болот.

Окуя жеринин табылгалары - окуя жерине калтырылган нерселер жана кылмыш кылынган жердеги издер кылмыш менен кылмышкер тууралуу илинчектерди көрсөтө алат. Жасалыш таризи, келиш кетиш жолдор, колдонулган ыкмалар кылмышкер тууралуу кабарлайт.^[2]

Окуя жеринен жыйналган табылгалар кайсы кишилер, кандай кылмышкер бул кылмышты жасай ала турганы тууралуу маалымат берет.

Окуя жеринен окуя жерин иликтөө, сотмед-экспертанын изилдөөсү, тергөө жүрүп жатканда жабырлануучу кол салуучу менен байланышын жана кылмыш кандай шарттарда жасалганын аныктоо үчүн, жабырлануучуга карата ачуулануу, жек көрүү, сүйүү же коркуу сыяктуу абстрактуу табылгалар изилденет. Бул жерден табылган табылгалар криминалистикалык жана тергөө табылгалары менен дал келүүгө тийиш.

Кылмышты талдоодогу сөлөкөт фотосүрөт, фотороботко түшүнүк берүү.

Фоторобот – фотосүрөтү болбогондуктан, кишинин белгилүү өзгөчөлүктөрүн сүрөттөп, кишинин сөлөкөтүн тартуу. Бул кол менен тартылгандай эле компьютердин жардамы менен да тартылат.

Фотороботун тартып, кишилерди укуктук, медициналык жана социалдык жактан таанууга аракет кылуу мурдатан бери эле колдонулуп келе жатат. Селчук жана Осмон мамлекети доорунда шаарлардын коопсуздугуна жооптуу болгон казылар коопсуздукту камсыздоо үчүн туруктуу жашаган жеринен башка жакка кетип бараткандарга маалымкат берип, бул маалымкаттарды дептерге тиркечү. Шаарга келген чоочундардан да ушундай

маалымкаттарды сурашчу экен. Дептерге катталган маалыматтарда кишинин белгилүү өзгөчөлүктөрү жазылчу (сокур, аксак, каратору ж.б.), ушинтип кишинин фотороботу аныкталчу.

Кишинин көрүнгөн, билинген өзгөчөлүктөрүн пайдаланып, аты жөнүндө тактоо кылмыш ордундагы белгилер менен салыштыруу ыкмасы да көп жылдардан бери колдонулуп келет. Өзгөчө антропология илиминин өнүгүүсү менен бул билимди укуктук максатта колдонуу боюнча демилгелер көтөрүлгөн. Мында дене, өзгөчө жүздүн сызыктары сүрөттөлүп, компьютердин жардамы менен фотороботу тартылат. Мурдагы учурларда антропология илимин пайдаланып, антропометрия ыкмасы аркылуу кишинин чийилчү. Фотографиянын өнүгүшү, видеокамера сыяктуу жаңы табылгалар фотороботту алмаштыра албаса да, аты-жөндү тактоодо баары бир мындай илимге муктаждык бар. Бирок техника ыкмасы менен колдонуу чөйрөсү өзгөргөнүн белгилөө керек. Технология кененирээк жайылып, анын жетишкендиктери кеңири колдонулууда. Жаңы технологиянын жардамы менен мындай аты-жөндү тактоолор түрдүү ыкмалар аркылуу сөлөкөт маалымат базасына киргизилип түзүлөт, өзгөчө копытердин базасында фотосүрөт, көрүнүш (видео)ж.б. маалыматтардан фотороботтордун архиви түзүлүп, тергөө учрунда аты жөнү такталат. Фоторобот компьютердин базасында түзүлөт жана архивден (фоторобот, фотосүрөт, видеоматериал) автоматтык түрдө алынат. Бул тутум манжа изи, изи, паспорт, жарандык ж.б. чөйрөлөргө байланыштуу да колдонулат.^[3]

Компьютердин базасында жүздүн сөлөкөтүн түзүү же архивдеги жүздөр менен (фотосүрөт, чийим, видео) изилдөө үчүн керектүү маалыматтар топтолот. Окуяда кылмышкерди көргөн күбөнүн сүрөттөөсү боюнча фоторобот тартылат. Көздүн көптөгөн формалары, мурун, ооз ж.б. камтыган каталогдордон тандап, фотороботту түзүү кыйла жеңилерээк. Күбөлөр тартылган жүздү көрүп, кемчиликтерин толуктап сүрөттөйт, ашыкчасын алдырат.

Фотосүрөт - жандуу жана жансыз нерселердин көрүнүштөрүнүн жарык жана химиялык элементтерди колдонуп, кагаз бетине түшүрүлүшү же санариптик көрүнүшүнүн электрондук форматка өткөрүлүшү. Фотографиянын кылмышты, кылмышкерди жана окуя жерин аныктоодо чоң ролу бар. Көрүү угууга караганда, таасирдүүрөк болгондуктан, кылмышты талдоодо фотосүрөттөр окуянын чындыгын көрсөтөт. Бир эле сүрөт окуяга байланыштуу айтылган миң сөзгө тете.

Кылмышты талдоодо сөлөкөт (фотосүрөт, фоторобот, видеокөрүнүш ж.б.) көрүнүштөрү окуяга байланыштуу шектелүүчүнүн кылмыш жасаган, жасабаганын көрсөтө алат. Кишилердин аты-жөнү укуктук, медициналык жактан такталышы керек.

² Криминалистика Р.С. Белкин М.:2006г.

³ Криминалистика Ищенко И.П. М.: 2006 г.

Кишиге байланыштуу ишти баштаардан мурда өздүк маалыматтары алынат. Шектелүүчү кылмышка байланыштуу унчукпоо укугу болсо да, өз аты-жөнүн тактоодо маалыматтарды туура билдирүүгө мажбур. Кишинин аты-жөнүн тактоодо төмөнкүдөй түрдүү ыкмалар бар:

Расмий маалымкат,

Жүз менен дененин көрүнүшү,

Жынысы жана жашы,

Бою, салмагы,

Өздүк белгилери (кол, бут, жүз жана кол тамгасы),

Антропометриялык тутуму,

Тулку бою, дене суюктуктары, ткандары.

Адамдар жүзүнөн таанылат. Бири бирине опокшош болгон эки киши болбойт, абдан окшош болгон учурда да аларды жакшылап, кылдат караганда кээ бир айырмалар көрүнөт. Адам жүзүн изилдөөдө анын жынысын, орточо жашын, расасын жана социалдык абалын билсе болот.

Кылмышты талдоодо сөлөкөттөрдү туура колдонуу үчүн архив абдан маанилүү.

Үн таануу жана акустикалык талдоо жүргүзүү:

Кандайдыр бир түрдө жаздырылган үндөр кылмышкерди табууда адистерге чоң көмөгүн тийгизет. Кээде окуянын жападан-жалгыз жип учугу - бул жаздырылган үн болуп калган жагдай түзүлөт, мындай кырдаалда укук фонетикасына муктаждык артат.

Үн таануудагы максат - кишилердин ортосундагы айырмаларды далилдөө. Үн таануу феномени таянган теория ар бир үндүн көз карандысыз өзгөчө мүнөздөрүнүн жардамы менен «үн изи» сөздөрүн иликтейт. Негизинен ал өзү эки максатты көздөйт. Биринчи максат вокалдык боштуктарда жайгашкан үн аныктамаларынын өзгөчөлүктөрүн аныктоо. Вокалдык боштуктар үн түйүндөрү тарабынан

түзүлгөн резонатор. Эки кишинин вокалдык боштуктары бирдей чоңдукта, бирдей формада жана жуп катары болушу мүмкүн экенин эске алуу керек. Мындай жагдайда да алар бири-биринен өтө айырмаланып турат.

Бул – маселенин фонетика өңүтү. Укуктук өңүттө болсо, жогоруда айтылган маселелерге караганда көбүрөөк максат көздөлөт. Б.а. окшоштуктардын ордуна үнүн өзгөртүүгө аракеттенүүгө максаты бар. Кылмышка тиешеси бар касетадагы мисал менен шектелүүчүнүн үнүн көбүрөөк жаздыруу керек. Үнү жазылып жатканын байкаган кылмышкер дароо үнүн өзгөртүүгө аракет жасайт жана демейдегиден батыраак же жайыраак сүйлөөгө аракет кылат. Бир топ адамдардын ичинде аксаңдап басып бараткан киши кандай белгилүү болсо, атайылап үнүн өзгөрткөн киши да ошондой эле билинип калат. Үндү тууроо да билинип калат. Киши башка кишинин үнүн канчалык жакшы туураса да, ошол үндү дал өзүндөй кайталай албай турганын изилдөөлөр көрсөткөн. А тургай эгиздер канчалык аракет кылса да бири-биринин үнүн так туурай албайт.

Укуктук ченемдик актылар:

1. Кыргыз Республикасынын Конституциясы
Б.:27.06.2010

Адабияттар:

1. Следы на месте преступления Воробьева И.Б. М.:1996 .
2. Криминалистика Белкин М.: 2006 г.
3. Криминалистика Мухин Г.Н. М.: 2006 г.
4. Криминалистика Ищенко И.П. М.: 2006 г.
5. Криминалистика Смушкин А.Б., Савельева М.В. М.: 2009 г.
6. Кайгысыз Мустафа К15 Укук илими: Которгон: Жуман Кеңеш - Б.: 2007-ж.

Рецензент: к.ю.н., доцент Эрматова А. К.